

PRZEMOC W SIECI

BOŻENA WINCZEWSKA

Cyber
Mobbing

Autor: Bożena Winczewska

Wydawca: Paulina Stanek

Redaktor: Agnieszka Stebelska

Korekta: zespół

Projekt graficzny okładki: Magdalena Huta

ISBN: ISBN 978-83-269-8381-8

Copyright by Wiedza i Praktyka sp. z o.o.

Warszawa 2019

Wiedza i Praktyka sp. z o.o.

ul. Łotewska 9a, 03-918 Warszawa

tel. 22 518 29 29, faks 22 617 60 10, e-mail: cok@wip.pl

NIP: 526-19-92-256 Numer KRS: 0000098264

Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy

Sąd Gospodarczy XIII Wydział Gospodarczy Rejestrowy.

Wysokość kapitału zakładowego: 200.000 zł.

PRZEMOC W SIECI

Internet i urządzenia elektroniczne stały się nieodzownym elementem życia każdego młodego człowieka. Zdecydowana większość nastolatków nie potrafi sobie wyobrazić bez nich codziennego funkcjonowania. Czując się bardzo pewnie w wirtualnej rzeczywistości, dostrzegają w nowoczesnych technologiach nie tylko korzyści ułatwiające im życie, ale także możliwości łatwego dokuczania, poniżania, obrażania innych. Zjawisko to określane jest jako przemoc w sieci. Staje się ono coraz poważniejszym problemem i zagrożeniem dla bezpieczeństwa dzieci i młodzieży. W związku z tym, że wraz z rozwojem nowoczesnych technologii rozwija się ono dynamicznie i przybiera na sile, każda szkoła w trosce o bezpieczeństwo swoich uczniów powinna dostrzec problem, podejmować działania profilaktyczne oraz szybko interweniować w sytuacji, gdy ten problem się pojawi.

Cyberprzemoc

Przemoc rówieśnicza w sieci to zachowanie agresywne mające na celu skrzywdzenie innej osoby przy użyciu nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Do działań określanych mianem cyberprzemocy wykorzystywane są głównie: poczta elektroniczna, czaty, komunikatory sieciowe, strony internetowe, blogi (pamiętniki sieciowe), fora dyskusyjne, portale społecznościowe, serwisy SMS i MMS. W odróżnieniu od przemocy obserwowanej w bezpośrednich relacjach rówieśniczych charakteryzuje ją:

- 1) wysoki poziom anonimowości sprawcy,
- 2) różnorodność form krzywdzenia,
- 3) wielokrotność działania – powtarzalny charakter,
- 4) szybkość rozpowszechniania materiałów kierowanych przeciwko ofierze,
- 5) powszechna dostępność materiałów,
- 6) duży zasięg materiałów – wiele osób ma do nich dostęp w krótkim czasie,
- 7) możliwość ataku niezależnie od miejsca i pory dnia lub nocy,
- 8) trwałość kompromitujących materiałów,
- 9) trudność zaobserwowania i kontrolowania zjawiska.

Formy cyberprzemocy

Przemocy za pośrednictwem Internetu lub telefonii komórkowej doświadczają młodzi ludzie, gdy ktoś:

- ▶ ujawnia prywatne materiały bez zgody osoby, której one dotyczą;
- ▶ rozsiewa plotki i rozpowszechnia nieprawdziwe, krzywdzące **informacje**, by skompromitować bądź zawstydzić określoną osobę;
- ▶ publikuje złośliwe i obraźliwe komentarze do zdjęć i wpisów;
- ▶ zamieszcza wulgarne, nieprzyzwoite wpisy na portalach społecznościowych;
- ▶ robi zdjęcia i rejestruje filmy bez zgody lub wbrew woli osoby fotografowanej bądź filmowanej;
- ▶ umieszcza ośmieszające **zdjęcia i filmy** w sieci lub rozsyła je przy użyciu telefonu, bez zgody osoby, której dotyczą;
- ▶ rozsyła kompromitujące informacje, zapisy rozmów, zdjęcia lub filmy **wśród znajomych albo** publikuje je na stronach internetowych z zamiarem uzyskania obraźliwych komentarzy innych użytkowników;
- ▶ podszywa się pod kogoś wbrew jego woli, by w ten sposób nastawić negatywnie otoczenie do tej osoby, świadomie manipulując przekazem;
- ▶ zakłada fikcyjny profil w celu ośmieszenia prześladowanej osoby;
- ▶ regularnie przesyła nieprzyjemne wiadomości, złośliwe i obraźliwe SMS-y lub e-maile do ofiary;
- ▶ włamuje się na pocztę elektroniczną lub prywatne konto w celu rozpowszechnienia kompromitujących materiałów lub kradzieży zamieszczonych tam treści;
- ▶ agresywnie atakuje innych użytkowników miejsc internetowych spotkań i pogawędek, zamieszcza pogardliwe, ośmieszające, wulgarne wypisy wobec innych osób prowadzących dyskusję;
- ▶ wysyła **groźby**, obelgi i zniewagi za pomocą Internetu lub telefonu komórkowego.

Poprzez stosowanie tych formy następuje najczęściej:

- 1) bezprawne **użycie** czyjegoś wizerunku;
- 2) naruszenie czci i godności (niesławienia, znieważenia);
- 3) zastraszanie i szantażowanie;
- 4) nękanie, prześladowanie;
- 5) włamanie i podszywanie się pod kogoś.

Wykorzystywanie czyjegoś wizerunku

Dzieci i młodzież często wykorzystują telefony komórkowe do robienia zdjęć lub filmów z udziałem swoich kolegów, ale nie informują ich o zamiarze późniejszego rozpowszechniania. Wykorzystywanie czyjegoś wizerunku staje się formą cyberprzemocy, gdy **niechciane zdjęcie lub film z czyimś udziałem ktoś umieszcza w sieci bez wiedzy i zgody, a także wbrew woli danej osoby**. Ukazanie się zdjęcia lub filmu, na którym dana osoba nie akceptuje

swojego wyglądu, często burzy jej wizerunek budowany przez nią z dużą uwagą i zaangażowaniem. Dla nastolatka to, jak wygląda i co inni sądzą o jego wyglądzie, odgrywa znaczącą rolę. To, jak postrzegają **go rówieśnicy**, ma wpływ na zdobycie uznania i sympatii kolegów oraz pozycję i prestiż w grupie rówieśniczej. Dlatego niechciane zdjęcie lub film wywołuje silne emocje związane z obawą znalezienia się poza ważną dla dziecka grupą – klasą, forum czy portalem społecznościowym.

PRZYKŁAD

Na jednym z portali społecznościowych uczennica szkoły zamieściła zdjęcia swojej koleżanki z klasy zrobione bez jej wiedzy podczas dyskoteki szkolnej. Dziewczyna stwierdziła, że wygląda na nich okropnie i nie chce, żeby ktokolwiek je oglądał. Jest zawstydzona, obawia się komentarzy i dowcipów kolegów.

Naruszenie czci i godności

Każdy człowiek zasługuje na szacunek, ma obowiązek szanować innych i ma prawo do szacunku innych osób. Naruszenia dobrego imienia bardzo często łączy się z jednoczesnym naruszeniem prawa do godności. Osoby stosujące przemoc w sieci naruszają te wartości, kiedy szkalują określoną osobę, przedstawiają **ją w negatywnym świetle, podają** nieprawdziwe fakty na jej temat, wykorzystują posiadane materiały, zdjęcia lub filmy do skompromitowania, poniżania, ośmieszania, upokarzania lub obrażania drugiej osoby. Działania tego rodzaju doprowadzają do tego, że osoba atakowana czuje się nie tylko poniżona w swoich oczach, ale przede wszystkim w oczach innych. Umieszczenie kompromitujących, ośmieszających treści w cyberprzestrzeni powoduje, że to upokorzenie jest dla wszystkich widoczne. Każda sytuacja ośmieszająca młodego człowieka może spowodować zmianę postrzegania go przez rówieśników, odrzucenie, wyizolowanie z grupy. Taka reakcja grupy jest bardzo dotkliwą karą **i źródłem** negatywnych przeżyć dla osoby dotkniętej cyberprzemocą. Konsekwencją może być zmiana nastawienia do nauki, szkoły, samego siebie. Poniżanie, ośmieszanie lub upokarzanie w sieci może odbić się na kontaktach społecznych, zdrowiu psychicznym i fizycznym, a nawet zagrażać życiu osób, które doświadczają tej formy przemocy.

PRZYKŁAD

*Na YouTube ukazał się filmik przedstawiający dziewczynę korzystającą z toalety. Ktoś musiał zrobić go z ukrycia. Wiele osób w szkole otrzymało do niego link i po rozpoznaniu jednej z uczennic zaczęło kierować pod jej adresem obraźliwe komentarze, zniewagi, **słowa** powszechnie uznane za obelżywe lub wulgarne. Dziewczyna stała się **pośmiewiskiem**,*

odmawia chodzenia do szkoły, wagaruje, opuściła się w nauce. Chciałaby, żeby koledzy dali jej spokój, ale nie wie, co zrobić.

Groźby, zastraszanie, szantaż

Straszenie, grożenie komuś przy użyciu narzędzi dostępnych w Internecie jest częstym zjawiskiem, choć nie zawsze nadawcy tych treści mają zamiar dokonywać tego, co zapowiadają. Często chcą jedynie dla zabawy wywołać w odbiorcy poczucie lęku. Zdarzają się również sytuacje, w których zapowiedź krzywdy jest rzeczywistym zamiarem. Młodzi ludzie straszeni lub szantażowani w sieci zawsze odczuwają niepokój i obawę, że groźba zostanie spełniona, jeśli nie zachowają się zgodnie z wolą nadawcy takiego komunikatu.

PRZYKŁAD

Uczeń starszej klasy dokonał kradzieży telefonu komórkowego pozostawionego przez innego ucznia w szatni. Świadkiem zdarzenia był inny uczeń, który od tego zdarzenia otrzymuje SMS-y z wyzwiskami i groźbami, że jeśli komuś o tym powie, to zostanie pobity. Jego zdaniem uczeń, który dokonał kradzieży, jest do wszystkiego zdolny. Boi się, że jeśli sprawa wyjdzie na jaw, chłopak się na nim zemści.

Nękanie

Nękanie jest formą cyberprzemocy wiążącą się z nachalnością i uporem nadawcy, który przez dużą liczbę i intensywność nadawanych komunikatów chce osiągnąć zamierzony cel, np. wymusić określone zachowanie, przestraszyć lub dokuczyć. Złośliwe niepokojenie jakiejś osoby **za pomocą e-maili**, wiadomości tekstowych zostawianych na kontach w serwisach społecznościowych, złośliwych i obraźliwych SMS-ów i komentarzy do zdjęć wywołuje u odbiorców poczucie osaczenia oraz uzasadnionego okolicznościami poczucia zagrożenia. Młodzi ludzie boją się kontaktu z osobą nękającą, ale jednocześnie nie potrafią rezygnować ze swoich aktywności w Internecie i miejsc kontaktu z przyjaciółmi i znajomymi. Blokowanie internetowych funkcji czy usuwanie własnych kont zdarza się rzadko, bo takie działanie **równałby się** ze zniknięciem z **mediów społecznościowych**.

PRZYKŁAD

Chłopak jednej z uczennic po odmowie dalszego spotykania się z nią postanowił zatruć jej życie. Wciąż wysyła do niej SMS-y i e-maile, że nie pozwoli, by spotykała się z kimś

innym. Dziewczyna obawia się, że może zrobić jej coś złego lub koledze przypadkowo znajdującemu się w jej pobliżu.

Włamanie, podszywanie się pod kogoś

Kradzież tożsamości jest jednym z największych zagrożeń związanych z aktywnością w sieci. Polega ona m.in. na posłużeniu się przez nieupoważnioną osobę cudzymi danymi, przybraniu cudzej tożsamości, podszywaniu się pod inną osobę. Młode osoby poświęcają dużo czasu i zaangażowania w przygotowanie swojego blogu czy konta, dlatego włamanie na konto e-mailowe, profile w serwisach społecznościowych, na bloga, dokonywanie zmian w treści lub wyglądzie strony lub profilu, niszczenie ich pracy, podszywanie się pod nich w serwisach komunikacyjnych czy czatach wiąże się z bardzo dużymi emocjami.

PRZYKŁAD

Uczennica stwierdziła, że ktoś włamał się na jej konto w serwisie społecznościowym i wszystko pozmieniał. Zniknęły wszystkie jej zdjęcia i artystyczne fotomontaże. Zamiast tego pojawiły się inne zdjęcia i wulgarne teksty o nauczycielach ze szkoły. Jest pewna, że jak ktoś to zobaczy, to na pewno będzie miała kłopoty. Nie może się teraz zalogować i nie wie, co zrobić. Obawia się, że trudno jej będzie wytłumaczyć, że to nie ona jest autorem.

Sprawcy i ofiary cyberprzemocy

Powszechna dostępność do Internetu i urządzeń mobilnych powoduje, że równie łatwo stać się ofiarą cyberprzemocy, jak i jej sprawcą.

Sprawcy przemocy używają komunikacji elektronicznej po to, żeby zdenerwować, zawstydzić, wyśmiać, upokorzyć, wykluczyć, zdyskredytować, zniszczyć reputację. Wykorzystują media elektroniczne także do prześladowania, zastraszania, nękania, wyśmiewania dręczenia, znieważania i grożenia wyrządzeniem krzywdy fizycznej. Używają wulgarnych, niekulturalnych i nieprzyzwoitych wpisów, wyrażają kontrowersyjne opinie, zamieszczają obraźliwe, bardzo dotkliwe komentarze, ośmieszają lub znieważają inne osoby przez upowszechnianie kompromitujących materiałów, np. publikowanie cudzego zdjęcia zrobionego w szatni lub toalecie. Przekonani są o swojej bezkarności oraz nieograniczonej możliwości działania wobec osoby „niewidzialnej” w sieci. Wydaje się im, że krzywda, jaką wyrządzają drugiej osobie i jej cierpienie, są **tylko wirtualne**. Nie biorą pod uwagę tego, że za ekranem siedzi inny młody człowiek, który ma swoje uczucia. Unikając nieprzyjemności, jakie mogłyby ich spotkać w bezpośrednich kontaktach twarzą w twarz, nie mają zahamowania, by w sieci, w poczuciu

złudnej anonimowości dokonywać określonych aktów przemocy. Często nie zdają sobie sprawy z odpowiedzialności za własne czyny i istnienia możliwości identyfikacji, zdemaskowania sprawcy cyberprzemocy.

UWAGA

Przemoc w sieci zawsze krzywdzi emocjonalnie drugiego człowieka. Ofiary przemocy krzywdzeni przez swych rówieśników za pomocą Internetu i telefonii komórkowej doznają negatywnych, silnych emocji, czują się zranieni, zastraszeni, przerażeni, upokorzeni, osamotnieni i bezradni. Wstydzą się tego, co im się przytrafiło, i nie potrafią sobie poradzić z nową, trudną sytuacją.

Szybkość, z jaką rozpowszechniane są krzywdzące informacje bądź kompromitujące zdjęcia, sprawia, że osoba doświadczająca przemocy ma wrażenie ciągłego, niekończącego się ataku. Odczuwa bezradność, że nie może tego zmienić. Niektóre ofiary przemocy w sieci opuszczają więcej lekcji niż ich rówieśnicy, co przekłada się w efekcie na gorsze wyniki w nauce. Inni popadają w depresję, okaleczają się, albo mają myśli samobójcze. Podejmowane próby nie- rzadko kończą się tragiczne.

UWAGA

Eksperci stwierdzają, że ryzyko samobójczych myśli i prób popełnienia samobójstwa wzrasta dwukrotnie wśród ofiar cyberprzemocy w porównaniu z nastolatkami, które takiej przemocy nie doświadczyły. Z obawy przed reakcją rodziców, np. zdenerwowaniem i zabranieniem sprzętu, lub przed kompromitacją i wyśmianiem, nie informują nikogo o skierowanym na nich ataku. Brak reakcji daje sprawcom przyzwolenie na kontynuowanie działań. Skutki bycia ofiarą cyberprzemocy utrzymują się długo po zakończeniu prześladowania, nawet w życiu dorosłym.

Zapobieganie i przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży

Bardzo ważną rolę w przeciwdziałaniu cyberprzemocy **pełni szkoła**. Przepisy nakładają na nią **obowiązek prowadzenia edukacji medialnej i profilaktyki zachowań ryzykownych** oraz przygotowania dzieci do pełnego, świadomego i mądrego funkcjonowania w świecie multi- mediów i Internetu. Do podstawowych zadań szkoły w tym zakresie należy:

- 1) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń, w tym związanych z korzystaniem z technologii informacyjno- komunikacyjnych, i sytuacji nadzwyczajnych (art. 1 pkt 21 UPO);
- 2) kształtowanie u uczniów umiejętności sprawnego posługiwania się technologiami informacyjno- komunikacyjnymi (art. 1 pkt 22 UPO);

- 3) stwarzanie uczniom warunków do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi (rozporządzenie MEN z sprawie podstawy programowej);
- 4) przygotowywanie uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w Internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania relacji z innymi użytkownikami sieci opartych na wzajemnym szacunku.

Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego już od I etapu edukacyjnego uczniowie powinni:

- ▶ zdobywać wiedzę i umiejętności posługiwania się technologią komunikacyjną;
- ▶ nabywać kompetencje w zakresie posługiwania się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi;
- ▶ znać i stosować zasady bezpieczeństwa podczas korzystania z urządzeń cyfrowych;
- ▶ posługiwać się udostępnioną im technologią zgodnie z przyjętymi zasadami i prawem;
- ▶ rozróżniać pożądane i niepożądane zachowania innych osób korzystających z technologii;
- ▶ oceniać zagrożenia związane z technologią i uwzględniać je dla bezpieczeństwa swojego i innych.

W związku z tym, że przemoc w sieci jest faktem, każda szkoła powinna uwzględnić możliwość stosowania jej na swoim terenie przez uczniów. Powinna rozpoznać występujące w szkole zagrożenia i problemy związane z posługiwaniem się Internetem i innymi urządzeniami elektronicznymi oraz zaplanować odpowiednie działania wychowawcze i profilaktyczne w realizowanym przez nią programie wychowawczo-profilaktycznego (art. 26 UPO).

UWAGA

Aby ograniczyć możliwość wykorzystywania telefonów komórkowych i innych urządzeń elektronicznych do działań przemocowych, szkoła powinna **jasno określić w swoim statucie warunki korzystania z nich na terenie szkoły** (art. 98 ust. 1 pkt 17 i art. 99 pkt 4 UPO). W przypadku łamania przez uczniów obowiązujących w szkole zasad i używania telefonów w innych sytuacjach niż przewiduje statut, nie jest wykluczone wprowadzenie całkowitego zakazu ich używania w szkole.

Jeśli szkoła zapewnia uczniom dostęp do Internetu, zobowiązana jest do podejmowania działań zabezpieczających uczniów przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, w szczególności zainstalować i aktualizować oprogramowanie zabezpieczające (art. 27 UPO),

Praktyka wskazuje, że pomimo przekazywania uczniom odpowiednich treści zawartych w podstawie programowej i stawianych im wymagań odpowiedzialnie i etycznie postępowanie w środowisku komputerowo-sieciowym nie zawsze jest normą stosowaną przez wszystkich uczniów. Dlatego najbliższe otoczenie dziecka – rodzice i nauczyciele powinni podejmować działania profilaktyczne oraz szybko interweniować w sytuacji, gdy zachodzi podejrzenie, że dziecko jest ofiarą lub sprawcą przemocy w sieci. Każda szkoła powinna wypracować szkolny system zapobiegania i reagowania na cyberprzemoc. Proponowane rozwiązania uzależniają skuteczność działań interwencyjnych od:

- 1) prowadzenia działań profilaktycznych, uświadamiających uczniom, rodzicom, nauczycielom i innym pracownikom szkoły zasady korzystania i zagrożenia płynące z użytkowania różnych technologii komunikacyjnych;
- 2) opracowania procedury reagowania w szkole na zjawisko cyberprzemocy;
- 3) podejmowania interwencji w każdym przypadku ujawnienia lub podejrzenia cyberprzemocy.

Działania profilaktyczne podejmowane przez szkołę w zakresie przeciwdziałania cyberprzemocy powinny prowadzić do ograniczenia lub całkowitego wyeliminowania zachowań realizowanych przy użyciu technologii komunikacyjnych w szkole i poza nią oraz zapobiegać powstawaniu tego rodzaju problemów. Sprzyjać temu powinna:

- ▶ dobra atmosfera w szkole i właściwe, pozytywne relacje nauczyciel-uczeń;
- ▶ funkcjonujący w szkole czytelny system norm współżycia społecznego i jasny system konsekwencji w przypadku złamania zasad;
- ▶ dostarczanie uczniom wiedzy i umiejętności posługiwania się technologią komunikacyjną;
- ▶ uświadamianie całej społeczności szkolnej zagrożeń płynących z użytkowania Internetu i telefonii komórkowej, a jednocześnie uczenie zasad odpowiedzialnego i bezpiecznego korzystania z tych technologii.

Dzięki działaniom profilaktycznym uczniowie powinni się nauczyć, jak w sposób umiemytny i rozsądny **korzystać z Internetu, być świadomym odpowiedzialności za to, co robią w sieci**, a także istniejących ograniczeń i zagrożeń oraz konsekwencji ryzykownych działań.

Ujawnienia cyberprzemocy w szkole – sposób postępowania

Ujawnienie w szkole przypadku cyberprzemocy powinno uruchomić **opracowaną procedurę reagowania na to zjawisko**. Szkolna procedura postępowania powinna określać, jak i kiedy

należy reagować wobec ofiar, sprawców i świadków przemocy oraz w jaki sposób współpracować z rodzicami uczniów doznających przemocy w sieci i będących jej sprawcami.

Wobec sprawcy cyberprzemocy proponowany jest następujący sposób postępowania:

Po ujawnieniu przypadku cyberprzemocy należy:

- 1) ustalić okoliczności zdarzenia (rodzaj materiału, sposób jego rozpowszechniania, sprawcę i świadków zdarzenia);
- 2) powiadomić dyrektora lub pedagoga szkolnego o zdarzeniu;
- 3) zabezpieczyć dowody;
- 4) dokonać analizy zdarzenia przy współudziale wychowawcy, pedagoga i dyrektora.

Dalszy tok postępowania uzależniony jest od tego, **czy sprawca został zidentyfikowany czy nie**.

W przypadku, gdy tożsamości sprawcy nie udało się ustalić, należy:	W przypadku, gdy sprawcą jest uczeń szkoły należy:		
■ zawiadomić administratora serwisu o konieczności usunięcia szkodliwego materiału – przerwanie aktu cyberprzemocy (art. 14 ustawy z 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną); ■ powiadomić policję, w przypadku gdy zostało złamane prawo, a tożsamości sprawcy nie udało się ustalić Podjęcie czynności przez policję	■ przeprowadzić rozmowę wyjaśniającą ze sprawcą: ustalić okoliczności zajścia, jego przyczyny, sposób rozwiązania sytuacji konfliktowej, omówić skutki i konsekwencje postępowania; ■ zobowiązać sprawcę do zaprzestania działania i usunięcia z sieci szkodliwych materiałów; ■ określić sposób zadośćuczynienia wobec ofiary cyberprzemocy; ■ wyciągnąć konsekwencje wobec sprawcy przemocy; ■ zapewnić sprawcy pomoc psychologiczno-pedagogiczną – pomóc uczniowi w zrozumieniu konsekwencji swojego zachowania, w zmianie postawy i postępowania, w tym sposobu korzystania z nowych technologii; ■ monitorować zachowanie ucznia.	■ powiadomić rodziców sprawcy o przebiegu zdarzenia, zapoznać z materiałem dowodowym, decyzją w sprawie dalszego postępowania i podjętych środkach wobec ich dziecka; ■ pozyskać rodziców do współpracy i ustalić jej zasady; ■ przygotować projekt kontraktu dla dziecka; ■ podpisać kontrakt określający zobowiązania ucznia, rodziców i przedstawiciela szkoły, konsekwencje nieprzestrzegania przyjętych wymagań oraz terminy realizacji zadań zawartych w umowie.	■ powiadomić policję i/lub sąd rodzinny w sytuacji naruszenia prawa Podjęcie czynności przez policję/sąd

Wobec sprawcy cyberprzemocy powinny być zastosowane sankcje przewidzianej w statucie szkoły. Reakcją na informację o stosowaniu przemocy może być kara stosowana w przypadku wystąpienia przemocy „tradycyjnej” lub kara z katalogu kar przewidzianych dla przemocy z użyciem narzędzi elektronicznych, np. ograniczenie korzystania z pracowni komputerowej po zajęciach, całkowity zakaz wnoszenia do szkoły urządzeń elektronicznych.

Rodzaj kary, jaka zostanie wymierzona uczniowi, powinien zależeć od:

- ▶ rozmiaru upokorzenia, jakiego doznaje ofiara (zasięg i dostępność materiału dla wielu osób, trwałość kompromitujących materiałów);
- ▶ czasu trwania prześladowania – czy było to długotrwałe działanie, czy pojedynczy incydent;
- ▶ **świadomości popełnianego czynu (zaplanowanie działania z chęcią wyrządzenia krzywdy);**
- ▶ motywacji sprawcy (świadomej intencji skrzywdzenia drugiej osoby);
- ▶ rodzaju rozpowszechnianego materiału.

Zastosowanie sankcji wobec sprawcy powinno:

- ▶ spowodować zatrzymanie stosowania przemocy i zapewnić poczucie bezpieczeństwa poszkodowanemu uczniowi;
- ▶ wzbudzić refleksję na temat zachowania, spowodować zrozumienie krzywdy, jaką wyrządził, i powstrzymać przed podobnym zachowaniem w przyszłości;
- ▶ pokazać innym uczniom, że cyberprzemoc nie jest tolerowana w szkole i zawsze wywołuje skuteczną reakcję.

UWAGA

Sprawca musi usłyszeć wyraźny komunikat, że krzywdzenie kogoś w sieci nie jest nieszkodliwym żartem.

Wobec ofiary cyberprzemocy sposób postępowania jest podobny. Po ujawnieniu przypadku cyberprzemocy należy:

- 1) przeprowadzić rozmowę z ofiarą cyberprzemocy – udzielić jej pomocy i wsparcia emocjonalnego;
- 2) ujawnić okoliczności zdarzenia (rodzaj materiału, sposób rozpowszechniania, ustalenie sprawców, świadków zdarzenia);
- 3) zabezpieczyć dowody;
- 4) powiadomić dyrektora, pedagoga szkolnego;
- 5) przeprowadzić analizę zdarzenia i zaplanować dalsze postępowanie;
- 6) poinformować rodziców poszkodowanego ucznia o zdarzeniu, o działaniach szkoły, udzielić pomocy i porady, jakie działania mogą podjąć rodzice;

- 7) zapewnić pomoc psychologiczno-pedagogiczną poszkodowanemu uczniowi;
- 8) monitorować zachowanie ucznia;
- 9) powiadomić policję i/lub sąd rodzinny, które podejmą właściwe im działania.

Uczniowi, który doświadcza cyberprzemocy, należy poradzić, jak ma się zachować, aby zapewnić sobie poczucie bezpieczeństwa i nie doprowadzić do eskalacji prześladowania.

Żeby poczuł się bezpieczniejszy i mniej podatny na ataki, powinien:

- ▶ przerwać jakikolwiek kontakt ze sprawcą, nie odpowiadać na przesyłane przez niego wiadomości;
- ▶ nie kasować dowodów cyberprzemocy i przedstawić je osobie dorosłej;
- ▶ zmienić swoje dane kontaktowe w komunikatorach, adres e-mail, numer telefonu komórkowego itp.;
- ▶ zablokować sprawcę – jego adres mailowy, telefon, usunął go z listy kontaktów na profilu społecznościowym, ustawić komunikator, tak aby nikt spoza listy kontaktów nie mógł się z nim kontaktować.

Dokumentowanie zdarzenia cyberprzemocy

Wszystkie przypadki przemocy z wykorzystaniem mediów elektronicznych powinny zostać właściwie **zbadane, zarejestrowane i udokumentowane**. Dokumentację z zajścia powinien sporządzić pedagog szkolny. Z rozmów ze sprawcą, poszkodowanym, ich rodzicami oraz świadkami zdarzenia powinny być sporządzone notatki służbowe, zawierające datę i miejsce rozmowy, dane osób biorących w niej udział i opis ustalonego przebiegu wydarzeń. Do dokumentacji pedagogicznej należy włączyć zabezpieczone dowody cyberprzemocy. Będą nimi:

- ▶ wiadomości e-mail;
- ▶ zdjęcia i grafiki;
- ▶ wiadomości nagrane na pocztę głosową telefonu komórkowego;
- ▶ komentarze do wpisów lub zdjęć w serwisach społecznościowych, na blogach, w fotogaleriach;
- ▶ treści rozmów prowadzonych przy użyciu czatów lub komunikatorów;
- ▶ wpisy na stronach internetowych;
- ▶ SMS-y i MMS-y;
- ▶ linki do stron, na których pojawiły się dotyczące sprawy treści;
- ▶ historia połączeń w telefonie komórkowym.

Należy zanotować datę i czas otrzymanego materiału, treść wiadomości, dane nadawcy (jeśli to możliwe) lub adres strony www, na której pojawiły się szkodliwe treści czy profil w serwisie społecznościowym.

Współpraca szkoły z policją i sądem rodzinnym

Większość przypadków cyberprzemocy nie wymaga powiadamiania sądu rodzinnego lub Policji. Szkoła będzie jednak zobowiązana do powiadomienia organów ścigania, jeśli **ujawnione przypadki cyberprzemocy przebiegają z naruszeniem prawa**. Jeśli szkoła wie o przestępstwach ściganych z urzędu, powinna niezwłocznie zawiadomić prokuratora lub policję. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym te organy.

Niepodporządkowanie się temu nakazowi nie pociąga za sobą żadnych konsekwencji prawnych, ale brak reakcji wywołuje poważne konsekwencje społeczne, bo oznacza przyzwalanie na popełnianie tych przestępstw.

UWAGA

Obowiązek zgłoszenia poważnych przypadków cyberprzemocy ciąży na dyrektorze szkoły (art. 304 § 1 i 2 kpk). Do czasu przybycia właściwego organu powinien on przedsięwziąć niezbędne czynności, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

W postępowaniu w sprawach o czyny karalne w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17, stosuje się przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zgodnie z nimi, każdy, kto dowie się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub policję (art. 4 § 2 ustawy z 26 października 1982 r.).

Szkoła będzie zobowiązana **zgłosić sprawę do sądu rodzinnego, gdy:**

- 1) rodzice sprawcy cyberprzemocy odmawiają współpracy ze szkołą;
- 2) uczeń nie zaprzestał dotychczasowego, niewłaściwego postępowania;
- 3) szkoła wykorzystała wszystkie dostępne środki wychowawcze, a ich zastosowanie nie przynosi pożądanych rezultatów.

W takim przypadku dyrektor szkoły powinien pisemnie powiadomić sąd opiekuńczy o zaistniałej sytuacji i zwrócić się z wnioskiem o podjęcie odpowiednich środków wynikających z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wobec nieletnich sąd rodzinny może m.in.:

- 1) udzielić upomnienia;
- 2) zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego;
- 3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców;
- 4) zastosować nadzór kuratora.

Sąd rodzinny może zobowiązać rodziców do ścisłej współpracy ze szkołą i do naprawienia w całości lub w części szkody wyrządzonej przez nieletniego. W wypadku, gdy rodzice będą uchylać się od wykonania obowiązków nałożonych na nich, sąd ten może wymierzyć im karę pieniężną w wysokości od 50 do 1.500 złotych.

Ochrona prawna przed cyberprzemocą

Małoletnie ofiary przemocy w Internecie można chronić przed cyberprzemocą wykorzystując istniejące regulacje prawne. Dostępne są dwie drogi: **karna i cywilna**.

Pod ochroną prawa cywilnego pozostają dobra osobiste dziecka, takie jak m.in. nazwisko lub pseudonim, wizerunek oraz cześć.

Pod ochroną prawa karnego znajdują się działania opisane w Kodeksie karnym, jako przestępstwa, a wśród nich:

- ▶ przestępstwo zniesławienia lub zniewagi zgłaszane z oskarżenia prywatnego;
- ▶ przestępstwo włamania ścigane z urzędu;
- ▶ przestępstwo groźby karalnej i groźby bezprawnej **ścigane z urzędu**.

Dyrektor będzie mógł skutecznie dopełniać obowiązku zgłoszenia czynu karalnego, jeśli będzie wiedział, jakie czyny są przestępstwami i co należy zrobić, gdy jest się świadkiem zdarzenia, które może być przestępstwem.

Przewidziane prawem konsekwencje stosowania cyberprzemocy przedstawia tabela.

Lp.	Zakres ochrony	Działania naruszające prawo	Przewidziane prawem konsekwencje
1.	Ochrona dóbr osobistych Kodeks cywilny – art. 23 i 24 Ochrona czci i godności (zniesławienie, znieważenie) Kodeks karny – art. 212 i art. 216.	■ bezprawne użycie, upublicznianie wizerunku, imienia i nazwiska lub pseudonimu bez zgody, wiedzy lub wbrew woli ich właściciela; ■ wszelkie zachowania uwłaczające czyjejś godności, stanowiące przejaw lekceważenia oraz pogardy; ■ znieważenie drugiej osoby w Internecie lub przy użyciu innych technologii komunikacyjnych; ■ pomówienie o postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć daną osobę; ■ użycie wizerunku osoby w celu jej ośmieszania, upokorzenia; ■ wypowiedanie pod adresem pokrzywdzonego znieważających go wulgaryzmów lub epitetów.	Rodzice dziecka, którego dobra osobiste zostały zagrożone działaniem innej osoby, mogą w postępowaniu cywilnym żądać: ■ zaniechania działania; ■ dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia skutków działania, w szczególności złożenia oświadczenia odpowiedniej treści i formie; ■ zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Pokrzywdzony lub osoba działająca w jego imieniu może jednocześnie dochodzić swoich praw w oparciu o przepisy prawa karnego: ■ Za pomówienie poniżające daną osobę za pomocą środków masowego komunikowania grozi kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. ■ Za znieważenie innej osoby za pomocą środków masowego komunikowania grozi kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. ■ Ściganie tych przestępstw odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Lp.	Zakres ochrony	Działania naruszające prawo	Przewidziane prawem konsekwencje
2.	Ochrona przed uporczywym nękananiem, podszywanie się Kodeks karny art. 190a Kodeks wykroczeń art. 107	■ złośliwe niepokojenie jakiejś osoby w celu dokuczenia jej poprzez wykorzystanie Internetu; ■ wielokrotne powtarzanie jakiegoś działania w Internecie skierowanego na jakąś osobę wbrew jej woli.	■ Za uporczywe nękanie, które wzbudza u danej osoby uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność grozi kara pozbawienia wolności do lat 3. ■ Tej samej karze podlega osoba, która, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. ■ Jeżeli następstwem czynu jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. Ściganie przestępstwa następuje na wniosek pokrzywdzonego. Osoba, która w celu dokuczenia innej osobie złośliwie wprowadza ją w błąd lub w inny sposób złośliwie niepokoi, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1.500 zł albo karze nagany.
4.	Ochrona przed groźbą popełnienia przestępstwa lub zmuszania do określonego działania Kodeks karny art. 190 § 1 i 2 oraz § 191 § 1	■ groźenie popełnieniem przestępstwa (np. pozbawieniem życia); ■ kierowanie gróźb w celu zmuszenia do określonego działania w taki sposób, że groźba wzbudza obawę, że zostanie spełniona.	■ Za groźenie innej osobie popełnieniem przestępstwa, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona grozi kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego. ■ Za stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia danej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
6.	Ochrona przed podszywaniem się, bezprawnym uzyskaniem informacji niszczeniem, uszkadzaniem, usuwaniem lub zmienianiem zapisu informacji Kodeks karny art. 267 § 1–4, art. 268 § 1–4, art. 268a § 1–3, art. 190a § 2	■ włamania do miejsca strzeżonego hasłem lub innym zabezpieczeniem; ■ wprowadzanie zmian hasła, treści czy w wyglądzie strony lub profilu, dodawanie lub usuwanie zdjęć, niszczenie, uszkadzanie.	■ Za podszywanie się pod inną osobę, wykorzystywanie jej wizerunku lub innych danych w celu wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej grozi kara pozbawienia wolności do lat 3. ■ Za uzyskanie dostępu do informacji w sposób nieuprawniony grozi kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Tej samej karze podlega, kto tak uzyskaną informację ujawnia innej osobie. Ściganie tych przestępstw następuje na wniosek pokrzywdzonego. ■ Za niszczenie, uszkadzanie, usuwanie lub zmienianie zapisu istotnej informacji albo w inny sposób udaremnianie lub znacznie utrudnianie osobie uprawnionej zapoznanie się z nią grozi kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Jeżeli czyn dotyczy zapisu na informatycznym nośniku danych, sprawca podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Ściganie przestępstwa następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Aby skutecznie przeciwdziałać przemocy w sieci, szkoła powinna ściśle współpracować z rodzicami. W ramach tej współpracy powinna poinformować rodziców o konsekwencjach wynikających ze stosowania przemocy w sieci oraz prawach dzieci, której tej przemocy doznają. Powinni także otrzymać informację o organizacjach, które wspierają osoby doświadczające cyberprzestrzeni oraz wskazują, jakie **środki** w konkretnej sytuacji można przedsięwziąć, udzielają również wsparcia prawnego i psychologicznego. W Internecie istnieją różne zespoły i linie pomocowe w sprawach dotyczących bezpieczeństwa dzieci, również w zakresie bezpieczeństwa w Internecie. Dostarczają wiedzy, wskazówek rozwiązania problemu oraz wsparcia psychologicznego.

UWAGA

Na stronie cyfrowobezpieczeni.pl można znaleźć ważne numery telefonów i adresy e-mail, pod którymi dzieci, młodzież i rodzice otrzymają pomoc:

- Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka – tel. 800 12 12 12
- Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży – tel. 116 111, strona internetowa: www.116111.pl
- Telefon dla rodziców i nauczycieli w sprawie bezpieczeństwa w sieci – tel. 800 100 100, strona internetowa: www.800100100.pl
- nielegalne treści w Internecie można zgłaszać na adres e-mail: dyzurnet@dyzurnet.pl
- strona internetowej www.helpline.org.pl, adres e-mail: helpline@helpline.org.pl. Adres poczty elektronicznej jest chroniony przed robotami spamującymi. W przeglądarce musi być włączona obsługa JavaScript, żeby go zobaczyć. .

§ Podstawa prawna

- Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 996 ze zm.).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987).
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.).
- Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r., poz. 969).
- Ustawa z 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2018 r. poz. 618, 911, 2077).
- Ustawa z 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. z 2019 r. poz. 123).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 356 ze zm.).
- „Poradnik dla szkół – Jak reagować na cyberprzemoc” wydanie II

OŚWIATA
grupa wydawnicza

ISBN 978-83-269-8381-8
2BA0047